

Verbonden voelen met het land

Wim Bonis

It's the land, it is our wisdom
It's the land, it shines us through
It's the land, it feeds our children
It's the land, you cannot own the land, the land owns you

Solid Ground, Dougie Mclean

Je echt verbonden voelen met de aarde – en verder met het onmetelijke universum – begint altijd heel intiem in je directe omgeving. Het begint met je ingebed voelen in het omringende land(schap), de lokale manifestatie van Moeder Aarde. Dit deel voelen van een groter geheel is tegelijk een diepgaande spirituele ervaring waarin het materiële bestaan wordt overstegen en het leven bezieling krijgt. Van daaruit wordt ook de basis gelegd voor onze verbondenheid met andere mensen.

Onze relatie met het land

Op samenlevingsniveau is de relatie tussen ons en het omringende land honderdduizenden jaren – toen we nog als jager-verzamelaars leefden, maar ook nog lang daarna – er één geweest van diepe verbondenheid met het omringende land. Gedurende die lange periode voelden we ons volledig ingebed in de cycli van de natuurlijke wereld, die we markeerden met rituelen en festivals. We waren ons ervan bewust dat zij ons voortdurend voorzag van giften – waaronder voedsel, medicijnen, kleding en bouw materiaal – waardoor ons leven mogelijk werd gemaakt. We waren er heel dankbaar voor en zorgden daarom zo goed mogelijk voor haar.

Wat de ontwikkeling van de westerse cultuur betreft, is er met de opkomst van de eerste stadsstaten in Mesopotamië, grofweg vanaf zesduizend jaar geleden, een ommekeer gekomen in onze relatie met het land. Vanaf die periode begonnen we collectief onszelf mentaal steeds meer af te scheiden van de natuur – onszelf egocentrisch er boven te verheffen. De focus

verschoof van het land naar onszelf. We voelden ons niet meer opgenomen in de omringende wereld, maar gingen ons er primair tegenover opstellen.

Dit betekende ook dat de natuurlijke wereld voor ons haar bezielde, Heilige status verloor. Ze werd gereduceerd tot materie, die we – opgedeeld in losse objecten – in bezit konden nemen, en eenzijdig konden gaan exploiteren. We begonnen dit gevoel van afscheiding ook te richten op onze medemensen: de mannen gingen zichzelf boven de vrouwen plaatsen; een dualistisch strijdethos ging de boventoon voeren in de menselijke geest.

Grondbezit

Het wettelijke concept van (particulier) *grondbezit* kon alleen bedacht worden vanuit de egocentrische, rusteloze mindset van de toenmalige, mannelijke machthebbers. Het vormde de basis waarop een patriarchale, hiërarchische samenlevingsstructuur kon worden opgebouwd, die voor de bezitsloze vrouwen en mannen aan de basis van de hiërarchie al vanaf het eerste begin veel ellende en lijden teweeg heeft gebracht.

Bij de talrijke bloedige oorlogen die tussen de stadsstaten, en tussen de latere natiestaten en imperiums, werden gevoerd, is grondbezit altijd een centrale rol blijven spelen. Zoals bekend, is die strijd nooit opgehouden. Op een mondiale schaal hongeren de huidige ‘wereldleiders’ nog steeds naar meer grondbezit. Het hoeft geen betoog dat er in hun hoofden, en die van hun trouwe volgelingen, geen gevoel meer is van verbondenheid met het bezielde land om hen heen – en op grotere schaal met Moeder Aarde.

Op weg naar een ander verhaal

De Amerikaanse cultuurfilosoof Charles Eisenstein heeft het verhaal waarin competitie en strijd centraal zijn komen te staan aangeduid als *the Story of Separation*. In zijn visie is dit inmiddels een oud, achterhaald verhaal geworden dat wereldwijd zoveel schade en lijden op tal van terreinen is gaan veroorzaken, dat ons voortbestaan er direct door wordt bedreigd.

Maar gelukkig heeft hij ook veel aanwijzingen gezien dat zich al een poos een heel ander, hoopvol verhaal aan het ontwikkelen is – een verhaal waarin

het hart, en het van daaruit gegenereerde gevoel van verbondenheid, weer centraal komt te staan. Geïnspireerd door het gedachtegoed van de Vietnamese boeddhist Thich Nhat Hanh, heeft hij dit verhaal *the Story of Interbeing* genoemd. Het is een verhaal dat zich buiten de spotlight van de politiek en de media momenteel al onder de mensen aan het verpreiden is.

Eisenstein heeft dit verhaal ook regelmatig aangeduid als *a New and Ancient Story*. Met deze term heeft hij onderstreept dat het niet alleen een nieuw, maar ook een heel oud verhaal is. Het is juist in die hele oude cultuurelementen dat we aanknopingspunten kunnen vinden voor het feit dat ons leven altijd is ingebed in de grotere context van de natuurlijke wereld om ons heen. We kunnen wat dit betreft zowel inspiratie halen uit de visies van onze verre voorouders als van huidige, nog levende, inheemse gemeenschappen. Ik zal hieronder die visies kort schetsen.

Het Heilige Huwelijk in de steentijd

Laat ik beginnen met de visie van onze verre voorouders. Al in de nieuwe steentijd – enkele duizenden jaren voor onze jaartelling – hebben zij hun diepe verbondenheid met het omringende land(schap) mythisch en symbolisch verbeeld. De Engelse archeoloog en meteoroloog Terence Meaden heeft laten zien dat bij de bouw van megalithische steencirkels, zoals die van Stonehenge in Engeland, deze verbondenheid een centrale rol heeft gespeeld. Als bij Stonehenge de zon opkomt tijdens de zomerzonnewardende wordt bij helder weer via de Heelstone – die zich buiten de steencirkel bevindt – nog steeds een lange schaduw geworpen precies naar het midden van de steencirkel.

Volgens Meaden hebben de bouwers van deze steencirkel er bewust voor gezorgd dat een mannelijke fallische schaduw reikte tot in het centrum van de vrouwelijke ronde cirkel – en daar viel op de zogeheten Altaarsteen. Hierin herkende hij een symbolische/mythische uitbeelding van het Heilige Huwelijk van de toenmalige vereerde Moeder Aarde Godin met de Hemelgod. Hij heeft erop gewezen dat aan veel andere steencirkels een vergelijkbaar uitwisselingsprincipe ten grondslag heeft gelegen en dat ook

de andere seizoenswisselingen op die manier werden vastgelegd in de opstelling van de stenen.

Bij andere megalithische bouwwerken uit die periode heeft de wisselwerking met de zon ook een centrale rol gespeeld. Dit is bijvoorbeeld het geval geweest bij Newgrange – een bekende, door mensen opgerichte, ronde heuvel in the Boyne Valley in Ierland, met een imposante binnenruimte die bereikt kan worden via een lange smalle tunnel. Tijdens de winterzonnewende valt (nog steeds) bij de opkomende zon – en een wolkenvrije hemel – een zonnestraal door die tunnel helemaal tot in die binnenruimte, die daardoor even wordt verlicht. In plaats van een schaduw schijnt hier dus een mannelijke, fallische zonnestraal naar binnen. Het is niet moeilijk voor te stellen dat onze verre voorouders met de vorm van de heuvel een vrouwelijke baarmoeder hebben verbeeld – en dat deze symbolisch verwees naar de matrix van Moeder Aarde waarin al het aardse leven is opgenomen.

Het Keltische Heilige Huwelijk

In de latere Keltische cultuur heeft het Heilige Huwelijk ook een plaats gekregen, in een meer antropomorfe vorm. Bij de Kelten leefde de opvatting dat de koning (of leider) van een stam, als vertegenwoordiger van de God van de stam, pas soevereiniteit verkreeg om te regeren over zijn onderdanen nadat hij ritueel in het huwelijk was getreden met de Godin van het Land. Door dit huwelijksritueel werd zowel de vruchtbaarheid van het land als het welzijn van de mensen gegarandeerd. Het riep een *dienstbaar leiderschap* in het leven, een leiderschap dat de verantwoordelijk omvatte om zowel zorg te dragen voor het land als voor de mensen. In hun mythologische verhalen is daar verslag van gedaan. In dit verband is het interessant dat volgens de Ierse archeoloog Barry Cunliffe alle Keltische Godinnen afspiegelingen waren van de Moeder Aarde Godin en alle Keltische Goden van de Tribale God, de God van de stam.

Goddelijke paren

De Engelse archeoloog Miranda Green heeft erop gewezen dat het Heilige Huwelijk ten grondslag zou kunnen leggen aan de verbeelding van

goddelijke paren, waarvan diverse uitbeeldingen in steen zijn gevonden uit de Gallo-Romeinse periode. Ik denk dat die link wel plausibel is. Deze vorm van verbeelding heeft niet alleen een plek gekregen in de Keltische wereld, maar ook in veel andere culturen. Alle overgeleverde tradities, waarbij een Godin gekoppeld werd aan haar Zoon/Partner, hebben daar uitdrukking aan gegeven. Bekende voorbeelden daarvan zijn Inanna en Dumuzi, Ishtar en Tammuz, Ashera en Yahweh, Isis en Osiris/Horus en Kybele en Attis. Ook hier was de Godin primair verbonden met het land, en de mannelijke God met de leider en zijn volk. Hoewel wij vanwege ons monotheïstisch erfgoed op religieus gebied niet meer gewend zijn aan zulke goddelijke paren, kunnen we nog wel een afspiegeling ervan herkennen in de christelijke verbeelding van de Maagd Maria met het kindje Jezus – die in onze tijd gecomplementeerd lijkt te worden door de herontdekte band tussen Maria Magdalena en de volwassen Jezus.

De Wasteland

We moeten niet vergeten dat achter de verbeelding van het goddelijke paar en het Heilige Huwelijk altijd een wereldbeeld schuil is blijven gaan waarin verbondenheid van de mensen met het omringende, bezielde land centraal stond. Wat dit betreft hebben de middeleeuwse Koning Arthurverhalen over de Graal, die in een groot deel van Europa bekend zijn geweest, de dramatische gevolgen laten zien van het verbreken van deze Heilige huwelijksband. In deze Keltisch geïnspireerde verhalen werd verteld over een gewonde Visserkoning. Zijn verwonding weerspiegelde het ontstaan van de *Wasteland* – een ontaarde toestand waarin de verbondenheid met het bezielde land verloren was gegaan. Daardoor was het land onvruchtbaar geworden en waren de mensen ook gaan lijden.

De eerste manifestaties van deze Wasteland kunnen we natuurlijk al terugvinden in de eerder vermelde stadsstaten in Mesopotamië, toen patriarchale machthebbers via het concept van grondbezit hun macht steeds verder gingen uitbreiden. Veel later stond de zoektocht naar de Graal, van ridders zoals Perceval (of Parzival), in het teken van het helen van die Wasteland. Door dit helingsproces zou het land weer vruchtbaar worden en zouden de mensen weer in voorspoed en gezondheid gaan leven. Kortom,

het Heilige Huwelijk – waarin dienstbaar leiderschap, zorg voor het land en voor de mensen centraal stond – zou daardoor weer nieuw leven worden ingeblazen.

Inheemse visies

Mooi is dat de diepe verbondenheid van onze verre voorouders met het omringende land heeft kunnen voortleven bij veel nog levende inheemse culturen. Volgens de Engelse journalist Simon Winchester is voor sommige culturen – zoals voor tribale Afrikanen, Nieuw-Zeelandse Maori, Arizona Hopi of de zeevolken van Polynesië – daarom grondbezit nog steeds verwarrend en heel vreemd. Zelf voelen ze zich nog op intieme wijze verbonden met de natuurlijke wereld om hen heen. Winchester haalt bijvoorbeeld de visie aan van Massasoit Sachem, leider van de inheemse Amerikaanse stam de Wanpanoag. Voor hem was het land ‘onze moeder die al haar kinderen voedt, beesten, vogels, vissen en ook mensen. De wouden, de rivieren, alles erin behoort toe aan iedereen en is voor het gebruik van iedereen. Hoe kan één man zeggen dat het alleen van hem is?’

In de film *Aluna* uit 2012 waarschuwen de Kogi – een nog levende inheemse stam in Colombia – ons in de westerse wereld voor de schade die wij hebben toegebracht, en nog steeds toebrengen, aan de aarde: ‘Jullie verminken de wereld, omdat jullie je de Grote Moeder niet herinneren. Als jullie niet stoppen, zal de wereld sterven’ (...) ‘Als jullie wisten dat Zij kan voelen, zouden jullie stoppen.’ De verering van deze Grote Moeder, *Pachamama*, heeft een belangrijke rol gespeeld bij de inheemse volken van het Andes gebergte en gaat in ieder geval terug tot de Inca-cultuur.

Weerspiegeling van onze toestand

De Amerikaanse heler Loren Cruden heeft gewezen op het belang van de Keltische band met het land voor onze huidige tijd: ‘De Keltische sympatieke resonantie met het land was duidelijk in de culturele aandacht voor de gezondheid van seculiere leiders, vanuit de overtuiging dat de gezondheid van het land, waarvan de gezondheid van de mensen acuut afhankelijk is, direct de gezondheid van een leider reflecteerde. Land kan niet misleid worden. Het weerspiegelt een waarheid over onze toestand als

mensen en onthult zowel wreedheden en dwaasheden als ook onze capaciteit voor het goede. Maar vandaag, in de arrogantie van kortzichtige hebzucht en onbezonnen pose, willen veel mensen niet kijken naar wat het land onthult over onze gezondheid.’ Cruden schreef dit in 1998, en ik denk dat inmiddels wel steeds meer mensen kijken en luisteren naar wat het land ons heeft te vertellen.

De betekenis van de Graal

De verhalen over de Graal hebben laten zien dat er in de middeleeuwen al een bewustzijn is ontstaan dat iets essentieels aan ons westerse wereldbeeld ontbreekt. In onze tijd is de boodschap van die verhalen alleen nog maar urgenter geworden. Volgens de Engelse psycholoog en mytholoog Sharon Blackie – die mooie, verhelderende boeken heeft geschreven over de Keltische mythologie – leven we wat dit betreft nog steeds in een Wasteland. In haar visie maakt het fenomeen van de Graal ons ervan bewust dat we nog steeds lijden aan het ‘gewonde, genadeloze, overspannen mannelijke’ en aan het ‘verlies van de levensgevende giften van het vrouwelijke’.

Voor Blackie ligt de betekenis van de Graal voor onze tijd op twee terreinen, die niet los van elkaar gezien kunnen worden: het herwaarderen van de vrouwelijke kwaliteiten die eeuwenlang in onze cultuur onderdrukt zijn geraakt – waaronder dromen, creativiteit, openheid, verzorgen en gemeenschap – en het herverbinden met de plek waar we leven. Over dit laatste heeft zij het volgende gezegd: ‘Eén van de wonden die de komst van de Wasteland ons heeft gegeven is onze afscheiding van het land, het scheuren van de relatie tussen mensen en hun plekken. Het helen van de Wasteland vereist het helen van deze wond. Onze terugkeer vereist dan een plek waarin we geaard, geworteld kunnen zijn; een plek waarin onze specifieke giften en wijsheid kunnen bloeien; een plek waarin we volledig de natuurlijke wereld om ons heen, en onze plaats daarin, kunnen omarmen.’

Helen vanuit het hart

De Zwitsere psycholoog Carl Jung heeft lang geleden al aangegeven dat vrouwelijke en mannelijke kwaliteiten niet gebonden zijn aan de seksen. Individueel kunnen we alleen een heel mens worden, als we beide kwaliteiten in onszelf in balans brengen. Maar het is ook waar dat we in de buitenwereld het helen van de Wasteland niet meer aan enkele anderen kunnen overlaten.

In dit verband vind ik het verrassend en hoopgevend dat de bekende historicus en schrijver Rutger Bregman zich ook serieuze zorgen is gaan maken over het feit dat momenteel op wereldschaal het dienstbaar leiderschap grotendeels ontbreekt. Hij pleit er daarom voor dat we allemaal onze ‘morele ambitie’ gaan ontwikkelen en dat we van daaruit, naar ons beste vermogen, een bijdrage gaan leveren aan een ‘morele revolutie’ – hoe klein of bescheiden die ook mag lijken te zijn.

Via het inlevingsgevoel en de verbeeldingskracht van ons hart kunnen we daaraan invulling gaan geven. Op die manier ontstaat er ruimte in onze geest om – in Eisenstein’s woorden – vorm te kunnen gaan geven aan de mooiere wereld waarvan ons hart weet dat die mogelijk is. Dit zal een wereld zijn waarin we ons ook weer collectief verbonden voelen met de plek waar we leven, met het omringende land en daarmee ook met Moeder Aarde.

Leiden, maart 2026

Bronnen:

Sharon Blackie, *If Women Rose Rooted*, September Publishing, 2016.

Rutger Bregman, *Morele ambitie*, De Correspondent, 2024; *Morele revolutie*, De Correspondent, 2026.

Loren Cruden, *Walking the Maze*, Destiny Books, 1998.

Barry Cunliffe, *The Celtic World*, BCA London, 1992.

Charles Eisenstein, *The more beautiful world our hearts know is possible*, North Atlantic Books, 2013.

Alan Ereira, *Aluna*, 2012. Deze film kan via YouTube bekeken worden.

Miranda Green, *The Gods of the Celts*, Bramley Books, 1986

Dougie McClean, *Real Estate*, album uit 1988, dat het lied ‘Solid Ground’ bevat. Er is een andere mooie versie van dit lied door de Ierse zangeres Dolores Keane.

Terence Meaden: zie over zijn onderzoek mijn artikel ‘Het Heilige Huwelijk in de Steentijd’ (raadpleegbaar op mijn website, <https://www.wimbonis.nl>).

Simon Winchester, *Land*, William Collins, 2021.